

IVAN BIZJAK

Miroslav Slana - Miros z Ivanom Bizjakom

Ivan Bizjak iz Črnega Vrha nad Idrijo z neizčrpno energijo uvaja novosti v slovenskem založništvu. Uveljavil se je kot ravnatelj in pedagoški svetovalec ter zaslovel kot izviren in uspešen založnik, direktor in odgovorni urednik v Mladinski knjigi, glavni urednik in upravnik Prešernove družbe in seveda kot eden od očetov Sveta knjige, Enciklopedije Slovenije in Bralne značke ter oče Pilove Vesele šole, knjižnih zbirk Petdeset najlepših po izboru bralcev, Zlate knjige, Zlate slikanice, *Poezij* dr. Franceta Prešerna v besedi in sliki, dvajsetih letnikov Prešernove koledarske zbirke, že tridesetih knjig enciklopedičnega niza *Sto slovenskih* ...

MIROS: Ste se kot protagonist slovenskega založništva in knjigotrštva dvigali z občutkom, kot se dviga živo srebro v vaši rodni Idriji?

BIZJAK: Da, v otroštvu smo bili za Idrijčane in Ajdovce vsi iz okoliških vasi Gorjani.

Tedaj je bila ta oznaka k sreči samo v otroških in pijanskih krogih zbadljivka, ki je dvignila temperaturo, in živo srebro je včasih poskočilo celo do vrelišča.

Samorastništvo s potrebno skromnostjo in zdravim ponosom mi je bilo torej položeno že v zibelko. Med petim in desetim letom, med mamino in atovo smrtjo, sem bil jokavi otročiček. Potem je prišlo spoznanje – kot strela z jasnega: na svetu sem sam. Bilo je bridko. Izbirati rešitve so mi pomagali dobri, včasih manj dobri ljudje; iz največjih stisk pa sem se moral reševati in rešiti vselej sam. Le kako naj bi bilo drugače ob dveh le malo starejših sestrah – sirotah, nekaj tetah in stricih, raztepenih po svetu, ki niso posebno goreče iskali znanstva z nami, v "vojskinem" času in še dve revni desetletji po njej. Naučil sem se trmasto braniti, upirati in se kdaj pa kdaj tudi umakniti. Mnogokrat je bilo težko z besedami argumentirati ter z dejanji zmagati. Če sem se udaril, ali so me udarili, sem stisnil zobe – in se branil. Resnično strah me je bilo samo psov in volkov, o katerih sem ponoči sanjal, da me podijo do konca sveta, kjer sem padel v globino prepada – in se zbudil.

MIROS: Kako ste se ubranili teh zveri na poti v založništvo?

BIZJAK: Največkrat sem se ubranil pred psi tako, da sem pred njihovimi zobmi odprl dežnik in jim pokazal, da se jih prav nič ne bojim; mnogi so to spoznali in niso več lajali name. Z leti sem se naučil odpirati obrambni dežnik. To je bilo v letih mojega šolanja in službovanja, v kapitalizmu iz časov otroštva in zadnjih let, pa tudi v vmesnem socializmu, ki smo ga vsak po svoje gradili, živeli, izgubili – celo preživeli vsi današnji Slovenci.

Tako je bilo tudi z mojo založniško potjo. Po devetletnem delu v šolstvu so me pogosto vabili in končno – s stanovanjskim posojilom iz Spodnje Idrije v Ljubljano – zvabili v založništvo, ker so nekateri opazili moj odnos do knjig in mladinskega periodičnega tiska. Spoznali so me na srečanjih po šolah, kjer sem svetoval bolj intenzivno uvajanje knjig in revij v pouk in kjer so uredniki in vodstvo MK izvedeli, kakšni naj bodo, da bodo koristili učiteljem in jih bodo imeli mladi bralci bolj radi. No, teh stvari nisem ne enim ne drugim govoril na pamet, ampak iz svoje prakse in iz opazovanja drugih dobrih učiteljic in učiteljev. Na šolah sem delal celo amaterske raziskave in svoja spoznanja do leta 1967 tudi nekajkrat predstavil na srečanjih vodstev Zveze prijateljev mladine, Zavoda za šolstvo, Mladinske knjige ter Prežihove bralne značke. In skoraj vedno sem bil pozorno sprejet. V strogo službenih razmerah pa sem bil nekajkrat prisiljen, ko je šlo resnično zares – udariti po mizi. To je bilo zlasti v mladeniških letih, ko sem se učil bojevati z besedo – tudi v dramskih kroških priznanih slovenskih igralcev. Svoj prostor pod soncem sem našel, ker sem rad bral knjige in ker so me povabili v založništvo ter me v njem potiskali navzgor – skoraj po vsakem dosežku, ki je bil drugačen od dosežkov drugih, in ker nisem bil parazit. Trmasto sem se branil prebavljati vse, kar ni bilo v skladu z mojo pametjo in mojim srcem. Nisem pokleknil pred nikomer, spoštoval pa sem vse, majhne in velike, če so bili vredni mojega iskrenega spoštovanja. Bogatila so me srečanja z velikimi osebnostmi, tudi z delavci iz skladišča, rudnika, pisarne, pa s kmeti. Hvaležen sem celo koštrunu, ki me je nekajkrat potrkal na tla. In ponorelemu biku, ki me je naučil zmagovati v bojih z velikimi in močnejšimi.

MIROS: V takem zagonu so nastala tudi vaša literarna dela, ki so dosegla velike naklade, *Svet pred domačim pragom* s ponatisi kar 165.000 izvodov. Marsikdo vas pozna iz šolskega čtiva, samo po imenu, vizualno, kdo in od kod ste, pa ne?

BIZJAK: Pisateljski poklic je bil zame zmeraj nekaj velikega, skoraj svetega, vsega spoštovanja vrednega, čeprav sem Ivan, nisem Cankar ali Tavčar, ki sta za moje sposobnosti nedosegljiva. V svoje zavetje me ni vzel kak denarni mogotec, ki bi prebral nekaj mojih objavljenih črtic iz let, ko sem pisateljsko raziskoval življenje. Mogoče sem bil tudi preveč samokritičen, skromen, nevsiljiv samohodec.

MIROS: Ampak nekatere leposlovne velike slikanice so se usidrale v srca bralcev, npr. *Srečelov*?

BIZJAK: Res je, *Srečelov* je izšel s težko presegljivimi ilustracijami akademskega slikarja Rudija Skočirja pravkar tudi v Južni Koreji in to knjižico prav danes prvič božam in se, sicer samotno, z njo petelinim po hiši, kar menda ni greh; če pa je tako obnašanje malce otroško, pa mi je celo všeč. Prebrati pa tako ali drugače ne znam niti besede, še svojega imena v kitajščini ne. *Srečelov* je seveda preveden v previdni nakladi (kakor pri nas!) za potencialne milijone korejskih bralcev, ki baje verjamejo, da gredo ptiči, kakršen je moj golob v *Srečelovu*, uživat srečo naravnost k Budi. (Ko sem pisal to spominsko pravljico, sem komaj vedel za budizem.)

No, s pisateljevanjem se nisem nikoli dovolj resno ukvarjal, a me ni sram slikanic ali povestic: *Nori bik*, *Petelin in dva petelinčka*, *Karmorabit – morabit*, pa dveh v verzih napisanih mačjih pravljic *Tarin mačkon* *Mrjavček* in *Muca Čarodejka*. Nekateri nad petdeset let stari meščani se še spominjajo mojih črtic, kot so *Zibelka na okenski polici*, *Pepček Pepkov*, *poslednji berač* ali *Z drevesa padajo poslednji listi* iz leta 1957, ki jo je znal skoraj na pamet neki osemdesetletni možakar.

MIROS: Kaj ga je pritegnilo k učenju?

BIZJAK: V črtici obravnavam zelo karikirano in kritično vaškega rdečega "stalinčka" in "spravna" vprašanja, ki smo jih tedanji mladi ljudje, tudi v konfliktnih s prejšnjimi generacijami, presegli in živeli v iskrenem sožitju. Omenjeni možakar, moj bralec, je imel (kakor mnogi drugi vaščani) svoje sinove na obeh straneh. V naši vasi ima vsaka družina ali vsaka rodbina svojo križ in svojo zvezdo. V svojem življenju in delu pa sem dodatno spoznal in doživel kar nekaj črnih in rdečih "stalinčkov". Črtico so brali tudi drugi, pa me zaradi tega ni nihče klical na zagovor. Ko sem se v skromnem članku, pod psevdonimom, ponorčeval iz jezikovnih nerodnosti vaškega uradnika, se je pa že naslednji dan pripeljal v vas predsednik občine in si sam prebral sporočilo na oglasni deski, jaz pa sem v bližini opazoval in poslušal, kako je zapel levite prizadetemu uradniku, čeprav – z današnjim obžalovanjem povedano – si take graje ni zaslužil, saj je hodil samo v italijanske šole. Le kako bi mogel vedeti za pravopisne spremembe, ki jih je pred sto leti uvedel rojak Matej Cigale!

MIROS: Mladi ste torej imeli svoje ocene in stališča?

BIZJAK: Da, znali smo pokazati zobe tudi poveljniku tedanje policije, če je storil krivico sinovom "izdajalcev". Družili so nas namreč neobremenjena mladost, tovarštvo, prijateljstvo. Če ne bi že tedaj javno zapisal takih reči, bi mi kdo lahko očitil romantično nostalgijo za časi Marije Terezije in Franca

Jožefa. Ampak Črni Vrh nad Idrijo je bil v moji mladosti kraj, ki mi je pokazal prenekatero razsežnost življenja na dlani. Izoblikoval mi je tudi merila za današnje mnenje o slovenskih združbah, celo o mojem odnosu do slovenskega leposlovja, ki prihaja na mojo uredniško mizo ali na slovensko tržišče. Velikokrat si mislim, morda pa je le škoda, da nisem več napisal tudi sam. Res pa je tudi, da se za urednika ali založnika preveč ne spodobi – v nobeni, ne samo v matični založbi – izdajati svojih leposlovnih del.

MIROS: Kljub temu vas je gnalo k pisanju?

BIZJAK: Da, zato sem 20 let pisal stvarno literaturo v Cicibanu in zadnja tri leta za Trobentico – to je nekakšen dolg šolstvu, iz katerega sem izšel, ko učiteljstvo skoraj še ni imelo česa prijeti v roke, ne za razvedrilno branje ne za učenje. Tako so nastajale in tako še nastajajo moje knjižice o domoznanskih rečeh za otroke, o naravi in družbi za prvo triletnje osnovne šole, ob učbenikih ali mimo njih.

MIROS: Vaša knjiga *Svet pred domačim pragom* je dosegla naklado 165.000 izvodov.

BIZJAK: Tematiko so prve generacije bralcev spoznale že v reviji, nekaj naslednjih generacij pa kar v devetih knjižnih ponatisih. Že nekaj mamic, babic, tudi učiteljic mi je reklo, naj pripravim v dopolnjeni izdaji deseti ponatis. Med njimi je tudi slikar in celo duhovnik, ki z lepimi spomini boža to knjigo predvsem zaradi ilustracij Iveta Šubica in drugih slikarjev.

V stvarno literaturo za otroke sodijo tudi moje knjižice *Slikanica o človeku*, *Korenine našega časa*, *Naše domače živali*. Vsaka od njih bi tudi danes še koristila otrokom, učiteljem in staršem, moral pa bi nekaj malega dopolniti, izboljšati in posodobiti.

MIROS: Marija Terezija je rekla, da je šola politikum?

BIZJAK: To drži v vseh sodobnostih in stopnjah ter oblikah demokracije. V današnji morda še bolj kot v pretekli, ker ne vemo, kdo bo jutri narekoval vzgojne cilje. Nekaj je, upam, večnih ciljev in vrednot: resnica, pravica, dobrota, lepota, prijateljstvo, ljubezen. Tudi najbolj zgodovinske teme v mojih knjižicah niso preveč sprte z njimi – upoštevajoč seveda razvojno zakonitost, ki jo je po svoje oznanila že Marija Terezija.

MIROS: Kupci in tržišče se ravnavajo po svojih zakonitostih.

BIZJAK: Nujno je, da jim založnik prisluhne, če jih že ne pozna. Tudi sam ne smem biti preveč skromen, saj občudujem nekatere naklade svojih del: številke

165, 105, 65, 35 tisoč izvodov in strmo navzdol do 5.000 same po sebi marsikaj povedo. Ker so po svoje vsi naslovi še živi, ne bi rad prekršil vseh poslovnih skrivnosti založnikov, pa tudi avtorjev in soavtorjev ne. Prva izdaja *Sveta pred domačim pragom* v nakladi 51.000 izvodov pa vendarle lahko pokaže, kako sem delal v tem primeru – in če se je le dalo, še v mnogih. Posebno previdnost mi je narekovalo dejstvo, da sem izid pripravljal v matični založbi, kjer sem bil tedaj šef enega od prodajnih oddelkov. Rekel sem že, da so vsi prispevki, sicer v revialni obliki, pred knjigo prvič obiskali številne bralce, ki sem jih imel tako vsaj od daleč možnost opazovati. Tega sem se naučil med drugim od pisatelja Franceta Bevka. Toda to za naklado, pa še v matični založbi, ni bilo dovolj, zato sem polilegalno, s pomočjo, žal, že pokojnega sodelavca Kutina, naredil prvo tržno raziskavo na več kot polovici šol. Na vsaki drugi šoli sva namreč zbrala informativna naročila in tako prišla, upoštevajoč celo petindvajset odstotkov regresije, do prvega natisa v nakladi 51.000 izvodov, ki so bili razprodani v slabem letu. Takih raziskav se v tistem času na Slovenskem ni posluževal nihče, jaz pa kar nekajkrat, če sem hotel prodrati s svojimi knjižnimi projekti, ki so prinašali hiši prihodke in dobičke za oranje ledine z novimi deli, a s slabšim vrtenjem kapitala, česar tudi socializem ni hotel, ni znal in tudi ni zmožog prebaviti.

Založnik pač mora vzeti, kjer je, in dati tja, kjer ni; predvsem pa mora taka dejanja živeti in tudi preživeti. Knjiga je pri taki, gospodarsko kmečki, logiki lahko celo rentabilna, ne more pa dolgoročno (največkrat je škodljivo tudi kratkoročno) podpirati koga ali česa drugega razen sebe. Tudi banke in države ne, čeprav pri številčno majhnem narodu še bolj kot drugje krvavo potrebuje pomoč.

Moje izkušnje, življenjske in uredniške, so pač take. Kolikor se mi je posrečilo pokukati v preteklost in čez naše jezikovne meje iz svojega prostora in časa – vidim prej slabo kot lepšo prihodnost, če bomo vsi za knjigo storili samo toliko kot zdaj.

MIROS: Pogled v vaše pisateljsko in založniško delo izpričuje, da ste bili trpežna osebnost v vseh sistemih. Kaj potrebuje človek za tako prožno uveljavitev?

BIZJAK: Kakor Švejkar sem si velikokrat rekel: Mi se ne damo! In tudi, kakor me je naučil koštrun, ko me je prvič podrl na tla in vame rinil z rogovi ter zelo suvereno mrmral: Krmorabit – morabit!

MIROS: Včasih ste vendarle morali k Ribičiču ali Zihlerlu po komunistični blagoslov?

BIZJAK: Na moji poti, poudarjam, na moji poti, ker vsak človek živi samo svojo pot, niso bili Mitja Ribičič, Jože Smole, Franc Šetinc in še kdo nikakršne zverine. S takimi, če so bili, se na srečo nisem srečeval. Če sem imel kdaj

drugačno mnenje, sem ga skoraj predrzno povedal – in največkrat sem dosegel svoje, ne da bi mi kdo očitno pokazal takoj ali pozneje zamero. To sem doživel samo pri ljudeh, ki jih je bilo premalo v hlačah, pri nekaterih hlapčičih – toda o njih bom mogoče povedal kaj več šele čez deset, dvajset in več let, če bodo še živeli v mojem spominu ali zapisih.

Sicer pa sva se s predsednikom Titom na edinem srečanju na Brdu popolnoma sproščeno pogovarjala o mojih raziskavah in pripravah Vesele šole Pionirskega lista, ki je – tudi v moje zadovoljstvo – še danes živa, pa o anketiranju bralnih značkarjev (in ne katerih koli bralcev ali celo nebralcev) za izbor zlatih knjig in slikanic ter pesniških zbirk za mlade bralce. Tito je bil tudi v tem pogovoru dialektik v najširšem pomenu besede; sproščenost je bila na tako visoki stopnji, da sem baje kar pogosto pogledoval v "rajsko dolino" soproge Jovanke, kar so si predvsem zapomnili navzoči kolegi (in kar dokazujejo tudi fotografije!).

MIROS: Je bila v Jugoslaviji bolj navzoča založniška cenzura ali samocenzura? Kako se je odražala pri izdajah "inkriminiranih" knjig MK? Pred izidom Jančarjevega romana npr. ste menda morali odstraniti neki zatič?

BIZJAK: Mislim, da je šlo za *Bledega hudodelca*. Uredniško stisko drugih – v za Draga Jančarja še zmeraj ne najlepših časih – sem rešil tako, da sem ga v tipkopisu čez noč prebral in zjutraj oznanil glavnemu uredniku: To je močna literatura. Nikjer in pri nikomer ne iščite mnenja. Roman bomo izdali, jaz pa prevzamem odgovornost za to dejanje, če bo kaj narobe.

MIROS: Je na izid knjige Vranitzkega položil roko Zihlerl, a ste ga ugnali, ko ste stopili k njemu in mu predlagali objavo njegove spremne besede?

BIZJAK: Res, po srečanju z Borisom Zihlerlom glede te knjige ni bilo več nobene slutnje o cenzuri ali hišni samocenzuri. Mislim, da je o teh in takih rečeh predvsem danes, z zgodovinske in aktualne razdalje, veliko, mogoče celo preveč, nepotrebne filozofiranja, vsaj glede zadnjih tridesetih let socialistične Slovenije.

MIROS: Ste bili pri MK kot pravičen sodnik, ki dobro plačuje in hudo kaznuje; ste nastopali z argumenti tudi ob zasukih z *Enciklopedijo Slovenije*?

BIZJAK: Samo trikrat sem moral udariti tudi po mizi, ker nekaterim argumenti očitno niso zadoščali in so pod mizo ali za vogali zavlačevali postopke uvajanja projektov, ki so bili evidentno kratkoročno in dolgoročno pozitivni, danes bi rekel: po mojem mnenju koristni in kapitalsko donosni. Tako je bilo z zasuki v Svetu knjige in *Enciklopedije Slovenije*, kjer sicer nisem bil sam in prvi kreator poti. Huje je bilo pri uvajanju računalništva ali knjižnih zbirk po

izboru bralcev, ki sem ga, zlasti na začetku, opravljaj nekaj let popolnoma sam. Šlo je seveda za ponatise, ampak ne čiste, ne zgolj komercialne, kakor so mi nekateri očitali; šlo je za pomembno obogatitev del z imenitnimi slovenskimi slikarji. Torej tudi za dodatne izvirne umetniške vrednote in za moje vohanje dobička, ki so ga nekaj let pozneje lahko videli in okusili tudi v redakciji in prodaji. Če sem v takih primerih grdo pogledal sobesednika – mi še danes ni žal.

MIROS: Pri MK ste zaposlili Nika Grafenauerja in Ivana Minattija, ki sta se razvila v evidentni literarni osebnosti. Kdo vam ju je priporočil? Partija?

BIZJAK: Ivan Minatti je bil urednik že precej debelih let pred mojim prihodom. Partija ga ni ne posebej podpirala ne zavračala – bil je že tedaj velik pesnik, s svojo, tudi politično, držo, ki je ni spreminjal, vsaj kolikor je meni znano, vse do današnjih dni. Nikoli ni bil preveč glasen in še manj zahrbtni oporečnik. Ko smo "delali revolucijo" v letih 1971/72 in še nekaj mesecev naprej, je pomagal začeti moj prvi direktorski mandat – tako, da je v "sveti trojici glavnega urednika" poleg Boruta Ingoliča in Janeza Mušiča – vsaj v mojih očeh – prevzel mesto boga. Potrča namreč redakcija ni več hotela, čeprav je zelo aktivno sodeloval v "revoluciji", zato je nepreklicno sam odšel domov. Morda pisat roman *Tesnoba*, ki se na pisateljski način dotika naših tedanjih skupnih doživetij. Mnogo globlje kot pred njim Mira Mihelič v *Stolpnici osamelih žensk*.

Zdi se mi, da sem – ob odhajanju dr. Krstine Brenkove v pokoj – sam povabil Nika Grafenauerja na njeno mesto, saj sva se dobro poznala in cenila tudi zaradi zelo podobnega bridkega otroštva, dovolj sva si zaupala tudi zaradi hkratnega začetniškega nastopanja v reviji *Mlada pota*; mogoče tudi zaradi moje prve ocene *Pedenjpeda* v *Naših razgledih*; kot član žirije bi mu vsekakor pravično priboril Levstikovo nagrado, če bi prva izdaja dela izšla pri Mladinski knjigi, saj je slednja to priznanje podeljevala in ga še zmeraj podeljuje le za svoja dela. Z Nikom sva doživela nekaj veselih ur in dni doma in na službenih potovanjih po svetu.

MIROS: So se pri MK vtikali v vašo kadrovsko politiko?

BIZJAK: V mojo kadrovsko politiko se ni nihče preveč vtikal. Samo za enega urednika so mi svetovali, naj ga pošljem na cesto, češ da je tako in tako že upokojen in star; to je bil Bogomil Gerlanc, ki so mu tik pred tem že poslali vabilo na podelitev Žagarjeve nagrade, ki je bila nekaj dni pozneje; potem ga pa ni bilo dedca, ki bi mu vsaj v obraz povedal, da iz te moke ne bo kruha, ker je uredil Slodnjakovo knjigo *Obrazi in dela slovenskega slovstva*, v kateri je dan prevelik poudarek Balantiču in še nekaterim. Knjigo naj bi tudi odpeljali v Vevče, se je slišalo iz ozadja. Osebnost sem se uprl obema zahtevama; knjigo smo najprej prodajali pod pultom in je še bolje šla kot prej. Za Gerlanca sem se boril z izmenjavo nekaterih pisem, v katerih sem dokazal, da je delo, ne glede na to,

kako ga zdaj kdo ocenjuje, šlo skozi cenzuro Zavoda za šolstvo in ga je ta odobril. Gerlanc je tako ostal v hiši še nekaj let.

MIROS: V nemilosti pri MK je bil tudi Severin Šali.

BIZJAK: Šaliju so baje zamerili prekršitev kulturnega molka med vojno. Midva sva odlično sodelovala pri sourejanju zbirke Petdeset najlepših po izboru bralcev. Za vedno pa mi bo ostal v spominu huronski smeh, ki ga je sprožil na programski seji založniškega sveta pod predsedstvom Staneta Kranjca, ko je rekel: "Moj program je ideološko čist kot solza".

MIROS: Duri ste odpri tudi Petru Kovačiču, ki je menda prišel k vam iz bogoslovja?

BIZJAK: Z mojim soglasjem je bil pri nas pri MK nekaj časa zaposlen tudi Peter Kovačič Peršin. Na neko uredniško mesto je kandidiral nekdo, ki ga je na posebno prošnjo podprl tudi Josip Vidmar, kar mi je sporočil, ali bolje prijazno povedal po telefonu. Drugih kadrovskih posegov z vrhov slovenske politike se ne spominjam; najbrž so bili, če so sploh bili, še bolj nedolžni od opisanih.

MIROS: Človek kdaj prime tudi za ježico. Govorilo se je, da vas je Potrč preveč prijemal, pa ste mu pokazali ježice, njemu pa se je potem dvignila temperatura?

BIZJAK: Z Ivanom Potrčem in Branko Jurco smo bili v zelo dobrih odnosih, lahko bi rekel tudi prijateljskih. S Potrčem se niti kujala nisva drug na drugega, čeprav se nama vselej ni posrečilo že pred javno obravnavo uskladiti stališč – in takega usklajevanja tudi midva nisva iskala in hotela. Jaz sem bil najbrž v njegovih očeh zelo kulturni pedagog in prodajalec knjig, on pa v mojih velik pisatelj, ki kdaj pa kdaj izraža v založništvu preveč "gruntarske" nazore in z njimi podira, kar sicer z ljubeznijo gradi. Toda drug do drugega nisva bila groba, čeprav sva si kdaj rekla tudi ne. Redakcija ga je imela za diktatorja, a nekateri so mu lezli v ... ali se zatekali k njemu po pomoč. Potrč je imel vendarle tudi veliko dobrih lastnosti: zagovarjal je slovenskega avtorja, branil je založništvo slovenskih knjig pred preveč grobimi posegi nam koristnih projektov – prek tiskarstva in koprodukcije – na slovenski trg, da ne rečem: pred pravim slovenskim in beograjskim požeruhom revije ELL – Ona. V mnogočem sva soglašala, nekajkrat bila tudi na nasprotnih bregovih. Potrč je rad prislusnil mojemu mnenju in ga večkrat tudi sprejel, ker sem bil v prodaji bolj izurjen kot on. Tako je bil sprva npr. izrazit nasprotnik uvajanja kluba Sveta knjige, počasi pa se je medil, in ko sem postal direktor založbe, me je, tedaj že upokojen, zunaj hiše celo podpiral. Seveda pa ni bil ne znotraj ne zunaj hiše edini, ki je nasprotoval takemu posegu v slovensko založniško kulturo. Ta spor sva dokončno spravila z dnevnega reda šele z Benom Župančičem na

kratkem in prijaznem pogovoru v stavbi današnjega republiškega zbora, ko smo se pripravljali že na razglasitev stotisočnega člana Sveta knjige in sem mu rekel: "Skrajni čas je, da tudi v tej zadevi nismo več na dveh bregovih. Noro bi bilo, če ne bi šli skupaj naprej; mi namreč ne moremo in nečemo več nazaj". Od tega pogovora dalje je bilo povsod vse dobro in prav – in tako smo se tudi javno veselili svojih uspehov s klubsko prodajo, ki je prinašala MK že za okoli trideset odstotkov prometa.

MIROS: Ste sodelovali z Alenko Dermastija, urednico imenitne knjige? In pozneje najbrž vsa leta zelo pomembno violino v uredništvu *Enciklopedije Slovenije*. Vaša zamisel o *Enciklopediji Slovenije* je tako močno burila duhove, da ste morali stopiti menda k Josipu Vidmarju?

BIZJAK: Kako ne bi sodeloval s tako prijazno in dobro gospo! Več let je bila predsednica delavskega sveta, torej moja desna roka, in na novoletnih sindikalnih srečanjih sva imela otvoritveni ples. Za kulturni praznik sem jo večkrat vzel s seboj na sprejem pri Sergeju Kraigherju in Josipu Vidmarju, ki naju je prvič vprašujoče in bolj in bolj hudomušno gledal:

"Soproga?"

"Ne."

"Prijateljica?"

"V pravem pomenu besede tudi, sicer ..."

"Sicer pa?"

"Predsednica delavskega sveta založbe."

In z Alenko sva odnesla njegovo prijazno hudomušnost naprej po dvorani in – v spomin. S tem večerom je bil tudi za njo led prebit, kar ji je koristilo pri internem poznejšem vodenju *Enciklopedije Slovenije*, saj je bil Josip Vidmar dolga leta predsednik sveta te *Enciklopedije*. Položaj je sprejel, ko smo v obdobju petletnega stranskega tira, ki je bil vseč predvsem zagrebški jugoslovanski enciklopediji in je vodil bolj v splošno kot slovensko edicijo, sprejeli njegovo, samo na enem listu zapisano zamisel o resnično slovenski enciklopediji. Ta Vidmarjev list sva izbrskala iz debelih fasciklov z Borutom Ingoličem. Prinesel sem ga na sejo delavskega sveta v marcu 1974 ter zahteval zasuk v slovensko smer. In zmagali smo najbrž tudi zato, ker sem isti mesec zahteval, ne samo predlagal, tudi zaključek eksperimentalnega obdobja knjižnega kluba, ker smo z nemškimi lastniki licence v trdih pogovorih dosegli precej boljše pogoje. In Svet knjige je ob vseh nasprotovanjih strmo napredoval. *Enciklopedija Slovenije* pa, kar je logično, malo počasneje. Če ne bi postavljali na mizo v hiši in zunaj nje Vidmarjevega ščita, bi najbrž imeli mnogo več težav. Jugoslovanski pritisk iz Zagreba smo blažili tudi tako, da smo jim ponujali prodajo dvakrat večje naklade njihove izdaje *Jugoslovanske enciklopedije* v slovenščini, česar iz prestižnih razlogov niso hoteli sprejeti, čeprav smo imeli dokaj resne namene.

MIROS: Pri MK bi se bili kmalu ujeli v spletke Bertelsmana?

BIZJAK: Tedaj, leta 1970 in 1971, še nisem bil založniški maček: bil pa sem že muc, ki je vedel, koliko je ura. Bolj in bolj sem moral prisluhniti notranjim in zunanjim razmeram. Prisiljen sem se bil učiti teoretičnega in praktičnega gospodarjenja in poslovanja. Tedaj sem se bil že dokončno zavezal založništvu. Tudi zaradi sebe nisem smel in ne mogel biti pasiven opazovalec, dopuščati hoje proti gospodarskemu in posledično tudi kulturnemu propadanju hiše, ki mi je dajala vse, ki sem jo imel rad z večino ljudi vred. Tako sem bil prizadet, da sem reagiral na Borov epigram kot na bister izziv v Pavlihi s svojim, ki ga je objavil Božo Kos in ščitil tudi moj, le v ta namen uporabljen psevdonim Borovnica.

MIROS: Ste tudi PD kasneje reševali z epigrami?

BIZJAK: Da, z epigramom sem leta 1993 rešil iz navzkrižnega ognja tudi Prešernovo družbo, ko naj bi po besedah nekega ministra ta uboga založniška hišica, katere vodstvo in kolektiv sta bila premalo pokorna in preveč soglasna, da bi si za rešitev zaslužila denarno pomoč, kakršno so namenjali drugim, ki jih danes celo ni več v založniških vrstah – "kar crknila". Tako je bilo rečeno na hodnikih, a je prišlo tudi meni na uho. Epigram mi je objavil s polnim imenom v Delu zdaj že pokojni Janez Zadnikar.

MIROS: Vaše očetovstvo *Enciklopedije Slovenije* je dobilo veliko "alimentov" v socialističnem času, a tudi v samostojni Sloveniji, nagrade pa so pobrali drugi?

BIZJAK: Ni šlo za očetovstvo, za soočetovstvo pa vsekakor, pa naj se je kdo še tako kitil z njim zadnjih dvajset let. Pri tem, tudi mojem velikem projektu *Enciklopedije Slovenije* so zamolčali celo moje ime. Samo gospa Alenka Dermastija je v intervjuju mimogrede omenila, da sem to enciklopedijo začel in naredil zanjo nekaj najpomembnejših potez – s pomočjo Josipa Vidmarja in Boruta Ingoliča. O nagradah pa raje ne bi govoril, čeprav že v Spodnji Idriji dobesedno zame ni bilo stola in papirja za vabilo na slovesnost ob odprtju šole, za katero sem se celo javno boril in jo tudi zasnoval kot nekdanji ravnatelj. No, stola zame tudi pozneje ob slavljenju Župančičeve nagrade za Sodobno besedo jugoslovanskih pisateljev ni bilo, čeprav sem to zbirko predlagal jaz in so moj predlog sprejeli na vseh sejah uglednega uredniškega odbora z Vidmarjem na čelu. Brez mene so dobili in slavili tudi Žagarjevo nagrado za Veselo šolo Pionirskega lista, kjer mi očetovstva ter pisanja prispevkov v prvih letih nihče ne odreka. Res pa je tudi, da v tej smeri nisem nikoli poganjal svojih jader. Moje največje nagrade so bile resnično dobra dela, za katera so bile podeljene nagrade.

MIROS: Kako ste speljali očetovske in uredniške poti glede Zlate knjige?

BIZJAK: Zlata knjiga, Zlata slikanica, Petdeset najlepših po izboru bralcev, Zakladnica uspešnic Prešernove družbe in delno tudi Sedmerica velikih so nastale na podoben način.

MIROS: Vaša zamisel o Svetu knjige je osvojila Slovenijo, danes pa kot da je Svetu knjige počila žilica v možganih?

BIZJAK: Tega ne opažam tako ostro kot vi. Je pa res, da moraš biti pri takem delu skoraj vsak dan ustvarjalen. In da pri uvajanju takega projekta, še zlasti, če prihaja iz tujine, ne smeš zanemarjati izkušenj slovenskega založništva od sredine 19. stoletja dalje. To si sicer lahko privoščiš, vendar si prej ali slej zato pošteno tepen.

MIROS: Zakaj Sto slovenskih, ki ste jih zasnovali pri PD kot imeniten niz enciklopedično leksikalnih del znanih avtorjev, ni dobilo nič denarja, *Enciklopedija Slovenija* pa veliko?

BIZJAK: Ne vem. Mogoče zato, ker so minili zlati časi za tako pomembna dela. Mogoče zato, ker nas tisti, ki bi nas morali videti, nočejo videti in vsaj malo spoznati. Ker sploh ne vedo in ne poznajo naših že trideset zvezkov, ker jih znajo nekatere "koklje" pravočasno skriti pod svoja krila, v topla gnezda. Res ne vem, je pa čudno, da se to dogaja, skoraj redno, že dvajset let, ali z minimalnimi ali pa celo ničelnimi zneski. Nekdo, ki ga ni več med slovenskimi založniki, je dobival po trinajst in več nesrečnih milijonov letno in vsi so ga na vsa usta hvalili, medtem ko Prešernova družba ni dobila ničesar. Pa ni bil edini, ki je prejemal takšne subvencije. In tudi Prešernova družba ni edina, ki je prepogosto z dobrimi knjigami prezrta. Daj, minister Gregor, kakršne koli barve že si, vsaj malo se poboljšaj, pa te bom molil in hvalil vse svoje žive dni – in še takrat, ko bova že del zgodovine.

MIROS: Vaše založniško delo se prepleta tudi z vašo leposlovno ustvarjalnostjo za mlade. Kolikšno naklado je dosegla vaša slikanica o človeku?

BIZJAK: Paša za oči in srce so predvsem ilustracije slikarjev Rudija Skočirja in Igorja Ribiča. So pa slikanice seveda tudi odblesk bridkega otroštva in mojega doživljanja živalskega sveta, s katerim sem nadomeščal bližino, ljubezen in tudi, čeprav se čudno sliši, modrost ljudi. Že zgodaj sem se moral oblikovati sam. Pri mojih petih letih, leta 1942, ko se je pri nas začela vojna, mi je umrla mama. Očeta so devet mesecev pozneje mobilizirali v italijansko vojsko; to, da smo bili že brez matere, za fašizem ni bilo pomembno. Takoj bi ga vrnil domov, če bi ostala doma mati sama z najmanj štirimi otroki. Tri, takrat še enostranske sirote iz naše hiše, stare šest do deset let, pa je bilo premalo. Ko so zavezniki osvobajali Apeninski polotok Sicilijo, Sardinijo in Korziko, so

našli v nacističnem ujetniškem taborišču tudi mojega očeta in nekatere sovaščane, ki so takoj sešili slovensko in jugoslovansko zastavo, kar dokazujejo fotografije iz tistih časov. No, ata se je lahko v zavezniški uniformi, a z rdečo zvezdo na kapi, vrnil domov šele debelih pet mesecev po končani drugi svetovni vojni. Tri leta starejša sestra Cvetka je tedaj že več kot eno leto služila pri tujcih za pastirico, jaz pa sem moral prevzeti daleč od doma v hribih pastirsko žezlo. Samo štiri leta starejša sestra Anica je ostala pri očetu, ki je prej kot dve leti po vrnitvi iz vojne umrl. Ozadje mojih slikanic in drugih spisov torej ne more biti drugačno. In moj pogled na svet in življenje tudi ne more biti drugačen in noče zatajiti teh korenin, kakor ni mogel Ivan Cankar napisati drugačne povesti *Na klancu*, čeprav jo je Josip Vidmar na naši tiskovni konferenci označil kot sentimentalizem, jaz pa sem prvič iz svojih korenin, ne da bi mi kdaj pozneje škodovalo, ugovarjal tako visoki osebnosti.

MIROS: V zadnji, veliki slikanici *Muca Čarodejka* igrivo obravnavate problem meje v Piranskem zalivu ter problem alkoholizma med mački na slovenski obali, kar je vzporednica Rugljeve obravnave alkoholizma med odraslimi?

BIZJAK: "Če greš spat pijan kot krava, / polna mačk je tvoja glava / in ko zjutraj se zbudiš / iz vseh kotov gleda miš." To se dogaja zato, ker strašni mačkon Francon krade ribičem ribe vzdolž obale, dokler ga strašna mačja hrusta ne zapreta v klet, dokler ga župan ne zmrzne v led. Šele nato lahko mačje violine in basi zaigrajo Tartinijevo in mojo odo Piranu. In šele na koncu lahko nastopi "dobri doktor, Pepi z griča, ki v zgodbi je zares s hudiča. Na bolezen se spozna in ne zdravi brez srca". V pravljici nisem mislil na dr. Janeza Ruglja, ampak na mnogim Primorcem znanega idrijskega psihiatra in pisatelja Jožeta Felca, h kateremu se hodijo uspešno zdraviti tudi mnogi pijančki. Z Obale in drugi zasvojenici s takimi ali podobnimi življenjskimi tegobami.

"Glej piransko zgodovino / ribe, olje, sol in vino! / Grozne vojske – kar na cesti / med državami, med mesti! / Bije boj se za prostost in za vsako mišjo kost. / Ribič, maček, pomorščak, / domek brani vsak junak."

Dokler bo in če bo res vselej tako, kakor nas učijo mački braniti svojo domovino, bo tudi Piranski zaliv ostal tak, kakršnega nam je – prebivalcem in obiskovalcem – podarila mati narava.

MIROS: Ste tako nori na mačke, da tudi vaša predzadnja velika slikanica nosi naslov *Tarin mačkon Mrmjavček?* (Morda jih celo jeste kot moj sosed iz otroštva, ki je dočakal 95 let?)

BIZJAK: Bike seveda raje jem, kot sem se na paši in pozneje v življenju bodel z njimi; trpim zlasti, če me spremlja dekle ali ženska v rdeči bluzi ali krilcu. Mačke pa imam preveč rad, da bi jih jedel – ampak ne zaradi sentimentalizma,

saj se potem zajca niti dotaknil ne bi, pa ga znam speči tako, da diši daleč naokoli. Življenje žre življenje in tudi ljudje moramo od nečesa živeti, kajne?

MIROS: Gotovo. Brez dobre distribucije in prodaje knjig pa založbe niso dobro živele ne v jugoslovanskih in ne v naših časih. Kako torej komentirate založništvo in knjigotrštvo nekoč in danes? Kakšna je bila nekoč politika plasiranja nove knjige?

BIZJAK: Mislite, da je kakšna velika razlika? Razlika je samo v ustvarjalnih ljudeh. Založništvo ima svojo posebnost, ker je hkrati kulturna, gospodarska in celo politična dejavnost. Te tri plasti se med seboj nenehno tehnično prepletajo, si nasprotujejo, se dopolnjujejo; le malokrat pa pri dobrem soglasju vlečejo založniški voz po klancu navzgor k istemu cilju. Kadar je tako, doleti knjigo, časopis, revijo velika sreča. Toda vsak dan in vsako leto, z vsakim zamišljenim projektom – ni tako.

MIROS: Republika in Slovenec npr. sta propadla, ker sta odpovedali distribucija in prodaja, verjetno zaradi stare notranje politične strukture ali zaradi razpadanja te?

BIZJAK: Založniška hiša naj ima razvitih čim več dobrih prodajnih poti, ki imajo hišne cilje za svoje cilje, naj živi in deluje v soglasju (ali v ustvarjalnem konfliktu!) s svojo prodajo in redakcijo kot ustvarjalnimi telesi, polnimi volje, znanja, konkretne in splošne razgledanosti, življenjske zainteresiranosti. Če vsega tega ni, če tudi v kulturnem in političnem smislu nisi ne ogenj ne voda, te bralci in kupci hitro prepoznajo – potem lahko samo še životariš ali pa izgineš med smetmi zgodovine. Tako je bilo, je in bo. Tudi s slovensko knjigo, ki nam je danes še v veselje. Jutri pa, da nam bi bila sreča mila, zakaj brez nje bomo še večje reve, kakor smo z njo.

MIROS: Joj, in to naj bo sklepna beseda optimista, ki hoče s slovensko knjigo preživeti več kot sto let! Skleniva raje pogovor z vprašanjem: zakaj ste zasnovali svojo založbo s pravljičnim naslovom Sanjska knjiga?

BIZJAK: Sanjsko knjigo sem zasnoval kot založniški izziv ter s širšim družbenim čutom, da bodo imeli pri PD zaposleni ljudje kam iti, če se jim po naključju kaj zalomi.